

GUNDA BÉLA

Néhány néprajzi megjegyzés Erdély történetéhez

Hozzászólásomban még csak érinteni sem tudom mindazokat a problémákat, amelyek az *Erdély története* c. munka elmélyült tanulmányozása során a népélet kutatója előtt felmerülnek. Ezért csak vázlatosan kívánok beszélni az erdélyi magyar és román népi műveltség néhány kérdéséről. Mindenekelőtt szeretném hangsúlyozni, hogy a román etnográfusok és folkloristák (Bănăţeanu T., Butură V., Dunăre N., Focşa Gh., Muşlea I., Papahagi T., Petrescu P., Popp M., Vlăduţiu I., Vrabie Gh., Vuia R., Vulcănescu R. és mások) népi kultúrájuk tanulmányozása során európai szempontból is jelentős eredményeket értek el. Ezt mindig elismerte a magyar néprajztudomány is, s ennek bizonyosságául megemlíthetem, hogy az utóbbi évtizedekben hazai néprajzi folyóiratainkban, évkönyveinkben (*Acta Ethnographica*, *Ethnographia*, *Műveltség és Hagomány*) és más kiadványainkban (pl. Földes L. – Belényesy M. – Gunda B., *Viehzucht und Hirtenleben in Ostmitteleuropa*. Budapest 1961., Földes L., *Viehwirtschaft und Hirtenkultur*. Budapest 1969., Paládi-Kovács A., *Traditionelle Transportmethoden in Ostmitteleuropa*. Budapest 1981) kb. 20 tanulmányt jelentettünk meg román etnográfusoktól és folkloristáktól. A Magyar Néprajzi Társaság több román szakembert tiszteleti tagjai sorába is választott. Az alábbiakban a kiemelkedő román kollégák taposta mezzsgyéken kívánok haladni.

Ha egy képzeletbeli vonalat húzunk a két egyesült Szamos, a Nagy-Szamos vonalától a Borgói hegyek déli részéig – ettől a vonaltól északra és délre sok tekintetben eltérő jellegű a román kultúra. Természetesen éles vonalhatárról beszélni nem lehet, hanem inkább átmeneti övezetről. A népi kultúrák területi tagolódása Európa más népeinél is szembevetődik. Így a magyaroknál is. Az Avasság, Máramaros, a Lápos hegység, a Radnai havasok vidékén olyan háztípus tűnik fel – maradjunk csak az alapformáknál –, amelynek szobájában asztalformájú kemence áll. A kemencét a szobából fűtik s a füstöt a *horn*, *horneţ*, *coş*, *şede*, *şatră* vezeti el a padlástérbe, vagy a szűk pitvarba (*tindă*), amely hideg, tűzhely nélküli helyiség. Itt találjuk a kézimalmot, a mozsarat, a gabonás ládat s más hasonlókat. Ez a háztípus a keleti szláv *izba-peč* háztípussal áll kapcsolatban (*Vuia* 1937: 59–62. 68; i *Vuia* 1980: 71). Hasonló kemencés házuk van a bukovinai románoknak is (*Weslowski* 1912: 9–15). Viszont lényegesen különbözik ettől a háztípustól a dél-erdélyi románok háza, amelyről még szövegek. Az említett észak-erdélyi román házvidéken (főleg Máramarosban) igen gyakori a szénatartó abara. Ez a négy oszlopon álló, mozgatható fedéllel ellátott

épület szoros kapcsolatban áll a szomszédos kárpátukrán és a szatmári, beregi magyarság azonos épületeivel (v. ö. *Paládi-Kovács* 1979: 454–455; *Gunda* 1984: 53–54), függetlenül attól, hogy hová vezetnek ennek az építménynek a további gyökerei. Hasonlóan nem foglalkozom itt az ún. tőkés kapuk eredetével sem, amely az ecsedi vár inventáriumában már 1669-ben feltűnik s magyar, kárpátukrán elterjedése mellett szintén jellemzője az Avasság, Máramaros román építkezésének (*Gunda* 1988). A székely, a bukovinai, moldvai kapuk konstrukciójához hasonló nagykapukat Máramarosban is készítenek, de ezek díszítése (pl. a függőleges ágforma a körbefoglalt kereszttel) Máramaros román faragóművészetének sajátos jelleget ad. A kapukat gyakran nem helyi mesterek, hanem más faluból származó paraszt ácsok faragták, esetleg más faluból hozták át. Közelebbi vagy távolabbi vidékekre szétszedett állapotban elszállított kapuk, lakóházak, csűrök, sőt templomok is Erdély néhány magyar és román ácsfalujának jellegzetességei közé tartoznak. Ilyen román falu Meziád, Bedecs, a székely Zetelaka, Csomafalva, Remete stb. A kész házak szétszedett állapotban való elszállítása és eladása a románoknál igen régi tevékenység. Ștefan cel Mare, Moldva fejedelme 1466-ban privilégiumot ad Negoesti falunak, hogy elkészített faházaikat a vásárokon bárhol szabadon eladhatják akár a Dnyeszternél, a Dunánál, Cetatea Albában, Chiliaban (*Bănățeanu* 1969: 52; *Nistor* 1977; *Kós* 1979: 278–290; *Gunda* 1986: 79–92; *Butură* 1978: 326, 359, 362). Ezek a gyakran több mint 100 kilométerre elszállított épületek a magyar és román népi építkezés kapcsolatát új megvilágításba helyezik.

A Kárpátok medencéjében a hajdina (*Fagopyrum esculentum*, *Fagopyrum tataricum*) termesztése még több helyen előfordul. Így termesztik az Északkeleti Kárpátokban az ukránok. Ez az a növény, amelyről Gáti István 1792-ben megjelent eposzában (Második József a máramarosi éhségben) arról ír, hogy sokakat megmentett az éhhaláltól. Nem jelentéktelen a termesztése *hrișcă*, *tătarcă* néven az Avasságban, Máramarosban, Szolnok-Doboka északi részén. Helyenként ismerik a termesztését a magyarok is. Feltűnik a román gazdaságokban, Bukovinában, Moldvában is (*Pamfile* 1913: 16; *Neamțu* 1975: 219; *Gunda* 1983 a: 164–169). A románokhoz a hajdina az ukránoktól kerülhetett be a termesztésbe. Vetése itt-ott átnyúlik ugyan az említett vonaltól délre, de ott már egy ősi gabonaféle, az alakor (rom. *alac*, *Triticum monococcum*) helyettesíti a hajdina termesztését (a részletekre l. *Péntek–Szabó* 1981: 264–266). A hajdina hántolását Szolnok-Dobokában, Máramarosban, az Avasságban gyakran mozsárban végzik. Ezeken a vidékeken, valamint Észak-Moldvában és Bukovinában olyan mozsarakat használnak, amelyeknek a talpánál fogó faragtak ki. Ez a mozsártípus a keleti szláv területek jellemzője (*Papahagi* 1928: 50–51, 1930: 68; *Bănățeanu* 1969: 128; *Zelenin* 1927: 86). Igen sok tanulsággal jár a népviselet vizsgálata. A fenti észak-erdélyi terület (főleg az Avasság, Máramaros) jellegzetes ruhadarabja a bronzkori szőrmeruhák szabására emlékeztető *guba* (rom. *gubă*). Vidékenként, foglalkozások szerint, nemenként több variánsa van ennek a gyapjából szőtt, fürtös felsőruhának, amelyet a kárpátukránok *čuha*, *huňa* néven ismernek. A rom. *gubă* magyar jövevényszó. Bănățeanu T. az Avas-vidék népviseletéről írva azt mondja, hogy a zsidói, szilágycsehi, nagyváradi, nagykarolyi, szatmárnémeti, matolcsi, debreceni gubások látták el készít-

ményeikkel Erdély északkeleti részét és Kárpát-Ukrajnát. Így hatolt be a guba az Avasságba, ahová magyar gubásmesterek is letelepedtek (*Bănăţeanu* 1963: 12). Meggyőződésem, hogy a Szamostól északra a székes, talpas és a rúdguzsalyok nemzetiségi, településtörténeti mozgalmakkal állanak kapcsolatban, s egyes kisebb kulturális zónáknak is megvannak a más területekkel össze nem függő guzsalyformái. Így Naszód-Radna vidékének ágguzsalyai jelzik az említett észak-erdélyi terület etnográfiai különállását (*Kós* 1979: 112, 118; *Gunda* 1943: 26).

Az Avasság, Máramaros, északi Szolnok-Doboka jellegzetes mitológiai alakja a pásztorokat elcsábító, hosszú hajú, szép arcú erdei leány (rom. *fata-păduri*), akiről szinte operába illő történeteket ismernek Bukovinában. Ez a román mitikus alak átkerült a magyar néphitbe s a Mezőség, a Székelyföld, Moldva területén is felbukkan. Úgy tűnik azonban, hogy ennek a román mitikus alaknak a bölcsője Észak-Erdélyben van, noha a *fata-păduri*hoz hasonló alakokkal más román vidéken is találkozunk (*Gunda* 1988b). A román népszokások szétágazóan gazdagok. Máramarosra jellemző a *moş* és a *babă* (az öregember és öregasszony) szokása, amikor újesztendő éjszakáján a házasulandó leányok és legények udvarán valamelyik fára, a csűrre szalmával kitömött vénasszony ill. vénember alakját függesztik fel a házasságot elősegítő vers kíséretében (*Nistor* 1981: 84). Területünkön maradtak fenn a 18. századi népi hősről, Pintea Gregorról (aki olyan Rózsa Sándor-féle alak volt) a különböző balladák, mondák, meseszerű történetek. A magyar forrásokat (Domokos S.) itt nem említve csak Prichici C. kitűnő monográfiájára utalok (*Prichici* 1979).

A fentiekből is kitűnhet, hogy Szatmár, az Avasság, Máramaros, a Lápos, a Radnai havasok vidéke más román területek hagyományos műveltségétől sok tekintetben különbözik s ez valószínű azzal magyarázható, hogy a terület benépesülése nem Erdély déli része felől, hanem Észak-Moldva, Bukovina irányából történt, s később más hagyományteremtő tényezők is befolyásolták a népeiséget.

A Szamos, az Aranyos és Maros közé eső terület etnogeográfiailag erősen átmeneti vidék. Amint összefonódott a magyar és román lakosság ugyanúgy összefonódott a hagyományos műveltségük is. A Maros, a Körösök, a Berettyó, a Kraszna és Szamos völgyén át az Alföld irányába a népi kereskedelemnek tág lehetősége nyílt. Román és magyar árusok révén cserépedények, mezőgazdasági eszközök, ácsolt ládák, szétszedett állapotban disznóólak, a mócok kitűnő faedényei, gyógyfüvesek portékái, malomkövek, sőt szentképek is kerültek el a bánáti, aradi, bihari, békési, hajdúsági, szatmári sikságra (*Gunda* 1983b: 62–70). Mindezek részleteitől itt eltekintve azt emelem ki, hogy a Mócvidék, az Erdélyi Érchegeység, Hunyad, Fogaras, Szeben vidéke a hagyományok és hagyatékok számtalan szállával a Balkánhoz kapcsolódik. Ennek egyik tanulságos példája az ún. kamarás ház (rom. *casă cu cămară*), amelynél a lakóhelyiséghez egy fűtetlen helyiség járul, s mindkettő ajtaja a nyitott tornácra nyílik. A tornác a kamara előtti szabad térség beépítetlen szeglete. A lakóhelyiségben a nyílt tűzhely fölé kandallószerű füstfogó (rom. *căloiu, căloniu, camniță, coş*) borul. A háznak egyszatú, kamara és tornác nélküli változatai is vannak. A tűzhelyhez tartozik a kőből faragott, agyagból égetett, újabban bádogból is készített

sütőharang (rom. *țest*), amely alatt a felhevített tűzhelyen a lepénykenyeret sütik, az egészen alacsony kerek asztal és még több más primitív eszköz (v. ö. *Vuia* 1937: 41–52; *Vuia* 1980: 39–51, 62). Feltétlenül balkáni eredetű a Krassó-Szörényből ismert és valószínű másutt is használatos madárcsőr formájú ivócsanak (ún. *kepčija*-típus), amelynek az elterjedése a nyugati Balkánig követhető, s nálunk a Dunántúl déli részén tűnik fel (*Gunda* 1941: 37–44). Erdély nyugati részén Krassó-Szörénytől, Hunyadtól Kolozsvár vidékéig szokásban volt a fejen való teherhordás. Főleg vizes edényt, kosarat cipeltek az asszonyok a fejükön. A szokás ismeretes a románoknál a Kárpátoktól délre is (Gorj, Romanai, *Papahagi* 1928: 24, 1930: 80, 81, 1934: 149, 157, 158). S. Mehedinți azon a véleményen van, hogy ezt a cipekedési módot még a római kolonisták terjesztették el (*Mehedinți* 1941: 28). A szokás a Balkán nagy részén megtalálható s Magyarország több vidékén feltűnik. A Dunántúlon vaskori szobrocskák is tanúskodnak egykori meglétéről. Erdélyben egy bizonytalan korú balkáni kultúrhullám emléke (v. ö. *Gunda* 1942: 10–11), hasonlóképpen, mint a kanalasmalom, amely a Déli-Kárpátok nyugati részén s a területtől délre (Mehedinți) ismeretes. Rendszerint kis mennyiségű gabonát, kukoricát őrölnek vele. A román remetekolostorok birtokában is voltak ilyen malmok (*Butură* 1978: 332; *Papahagi* 1934: 153. 154). Nopcsa F. ómediterrán hagyatéknak véli a Kaukázustól Írorszáig, de még egyes török népeknél is megtalálható kanalasmalmot (*Nopcsa* 1925: 237).

A Déli-Kárpátok területéről nagyszámú juhot hajtottak téli legelőre Olténia, Havasalföld déli részére, a Duna deltavidékére, sőt távolabbi vidékekre is. A juhok téli legelője volt a Bánát és a Tiszántúl (*Dragomir* 1926: 195–257; *Gunda* 1976: 24–34). Ez a migráció a 18-19. században virágzott, de korábbi időkre nyúlik vissza. A Duna mellé tartó nyájakkal ma is találkozunk. A 15. sz. elejétől a havasalföldi vajdák okleveleiben gyakran említik az erdélyi juhos gazdákat, akiknek nyájai Havasalföldön, Olténiában legelhetnek (*Veress* 1927; *Földes* 1969: 346; *Vulcănescu* 1964: 17). Valószínű azonban, hogy már korábban is létezett ilyen téli-nyári legelőváltás. Someșan L. a 13-14. századra teszi (*Someșan* 1941: 29). Feltűnő, hogy ilyen nagyméretű téli-nyári legelőváltás Észak-Erdélyben nem alakult ki. A dél-erdélyi *bársanok* felkeresték a Radnai havasokat is, s onnan tovább mentek az Ecsedi-láp, Nyíregyháza, Debrecen irányába, de nagy távolságokra való vándorlás a Radnai havasokban, Máramarosban nem jellemezte a juhászatot (*Morariu* 1937: 108–118, 147–149; *Kubijovyč* 1935: 256–258).

A Déli-Kárpátok falvait annyira jellemző transhumance esetében természetesen a juhnyájjal nem az egész falu vándorolt, hanem a férfi lakosság igen csekély része. 4000 juhra esett kb. 15 különböző rendű, rangú, feladatkörű pásztor. Földes L. számításai szerint a múlt század elején, amikor 1,5 millió juh is legelt egy-egy esztendőben Olténiában és Havasalföldön, azokkal kb. 7500 pásztor törődött (*Földes* 1969: 350). A népesség lényegében helyben maradt. Az asszonyok soha sem vándoroltak, ellentétben pl. a balkáni karakacsán (görög) pásztorokkal. Sajnos, nem ismerjük az Északi-Kárpátokba migráló vlach pásztorok vándorlási szervezetét. Megtelepedve ők összeházasodhattak szlovák, lengyel, morva nőkkel. Szebenben, Fogarasban, Hunyadban stb. a helyben maradt

népesség földműveléssel, erdőmunkával, faeszközök készítésével, az asszony nép gyapjúmunkával foglalkozott. A románság esetében sem zárja ki a transzhumanca a földművelést, s e téren helyesléssel kell aláhúznunk a korábbi román szerzők (pl. *Someșan* 1941; *Bocănețu* 1927: 121–274; *Vuia* 1980: 131–157) véleményeit. Lényeges azonban, hogy hová nyúlnak ennek a földművelésnek a gyökerei.

A termesztett növények, a mezőgazdasági fezközök, a földművelés rítusai gazdag tanulsággal járnak. Ezek sorából az ekék kérdésével szeretnék foglalkozni. Edroiu N. és Gyulai P. az ikonográfiai anyagot is számba véve arra az eredményre jutnak, hogy a románoknál a középkorban a rögzített kormánydeszkával, az aszimmetrikus vassal készült kerülőekét és a szimmetrikus vasú váltóekét használták (*Edroiu–Gyulai* 1965: 307–344). A kerülő és váltóekék variánsait közli Erdély területéről Moraru-Popa G. és Kós K. Az utóbbi arról is ír, hogy Erdély több román faluja faeke készítésére szakosodott s pl. a mezőségi Ajtonyra a havasi mokányok szekérrel hozták a faekéket. Még a borosbocsárdi román pap is készített faekéket (*Moraru-Popa* 1970: 150–154; *Kós* 1979: 138–139). A Kárpátoktól délre azonban az ún. *ralo*-típusú balkáni eke tűnik fel, amely a román földművelés ősi eketípusa, s ebben nem is kételkedhetünk. Ez az eketípus azonban nem lépi át a Déli-Kárpátokat. Erdélyből csupán egy térképezett adatot ismerünk „horog eke” néven a volt Alsó-Fehér megyéből, viszont a *ralo*-eke lépten nyomon használatos Olténiában és a Havasalföldön (l. ezekről részletesen *Moraru-Popa* 1970: 147, *Vuia R. ralița, rarița* néven említi, amely a délszláv ekékkel egyezik, *Vuia* 1980: 144). Az említett kerülő és váltóekék – tekintetbe véve azok földrajzi elterjedését – csakis szász és magyar forrásokból kerülhettek el a román földművelők eszközei közé. Készítésüket a kitűnő román faragók hamar elsajátították és ezzel kiszorították a *ralo*-típusú ekéket, amelyek erdélyi múltjáról, használatáról, elterjedéséről semmit sem tudunk.

A románok balkáni jellegű kultúrjvai a különböző vándorok révén szinte a legújabb időkig gyarapodtak. Nagy számban jöttek építőmunkások a Balkán felől s a Déli-Kárpátok kolostorainál dolgoztak, sőt a brassói Fekete templom építésénél is (1385–1425). Főleg nyugat-macedóniai és epiruszi vándor kőművesek, ácsok járultak hozzá Kőműves Kelemenné (a román Manole mester, a görög Arta-hídja) balladájának újra- és újraformálásához, terjedéséhez, amint erre Megas A. G. is felhívta a figyelmet. A ballada, a prózai változat terjedésénél szerepük volt a román vándor „árnyékárosoknak”, akik olyan pálcákat árultak, amellyel élő személy árnyékát mérték le. A pálca hossza megfelelt az árnyék hosszának. Lehetett válogatni a rövidebb vagy hosszabb pálca között. A vevő azt beépítette az épület fundamentumába, falába. Poissonier Alfred, bukaresti francia irodalomprofesszor megfigyelése révén 1856-ban a *Telegraful romîn* c. lap tesz először említést arról, hogy Pitești mellett egy halász árul ilyen pálcákat. A halász áradások idején a Dunán végzi munkáját, s máskor „árnyéket” árul. Az „árnyékárosok” alakja a szebeni, fogarasi falvak (Boicza, Breáza, Opraker-cizsóra) népének emlékezetében még él. A boiczaiak szerint a vöröstoronyi szoroson át Rîmnicu Vilcea felől jöttek, s a búcsúkon is feltűntek. Az „árnyékon” kívül árultak gyöngyöt, tükröt, szalagot s más apróságot. Ezek az „ár-

nyékárosok” jól ismerték az építőáldozat prózai és verses történetét. A vöröstoronyi szoros környékén az idős románok még napjainkban is tudnak ezekről az árnyékárosokról. Kétségkívül részük volt az építőáldozattal kapcsolatos prózai és verses szövegek terjedésénél (l. ezekhez *Bur* 1980; *Megas* 1976: 120; *Papamida* 1962: 68–78).

Meggyőződésem szerint a népi műveltségnek ezek a jelenségei, mozgalmi és emlékei sok tanulsággal járnak a történettudomány részére is. Gondolni kellene talán arra, hogy a munka egy későbbi kiadásában a magyar és román népi kultúra néprajzi értelemben vett feldolgozása is sorra kerüljön. A román etnográfiai és folklór jelenségek gazdag sokrétűsége, a magyar és román paraszti hagyományok összefonódása a béke történetének is dokumentuma. Ha valamely jelenség, szokás, intézmény múltját, történetét román kollégáink másképpen látják és értelmezik, ezzel csak a tudomány horizontja szélesedik s magasabb szintű eszmecserekre ösztönöz. Mi az ő tudományos véleményüket éppen úgy megbecsüljük, mint a magunkét.

Végezetül szeretnék Erdély történetéből a magyar etnikumkutatás szempontjából egy fontos megállapítást kiemelni, Bóna I. írja ill. arra a megállapításra jut, hogy „elvileg” nem tagadható a magyarok kilencedik századi jelenléte sem Moldva, sem az Al-Duna térségében (I. k. 189.). Ezzel a moldvai megjelenéssel össze kellett hogy függjön az, hogy a magyarság a Keleti-Kárpátok járható szorosain jött be Erdélybe, s „*a magyar honfoglalás első állomása a ránk maradt legkorábbi magyar hagyomány és írásos forrás tanúsága szerint... Erdély volt*” (I. k. 200). Ezt a megállapítást feltétlenül tekintetbe kell vennünk (a Románvásár és Bákó környéki) észak-moldvai magyarság eredetének kutatásánál.

IRODALOM

Bănăţeanu T., 1963.

Portul popular din Țara Oaşului. Bucureşti 1963.

Bănăţeanu T., 1969.

Arta populară din Nordul Transilvaniei. Bucureşti 1969.

Bocăneţu Al., 1927.

Terminologia agrară în limba română. Codrul Cosminului, II–III. Cernăuţi 1927. 121–156.

Bur M., 1980.

Vándorkézművesség – gurbetjárás a balkáni népek körében a XVII–XIX. században. (A szerző szívességéből a kéziratot olvashattam.)

Butură V., 1978.

Etnografia poporului român. Cluj-Napoca 1978.

Dragomir N., 1926.

Din trecutul oierilor Mărgineni din Sălişte şi comunele din jur. Lucrările Institutului de Geografie al Universităţii din Cluj. Vol. II. 1924–1925. Cluj 1926. 195–257.

Edroiu N. – Gyulai P., 1965.

Evoluţia plugului în ţările române în epoca feudală. Acta Musei Napocensis. II. Cluj 1965. 307–344.

Földes L., 1969.

Quellen zur Transhumance in Siebenbürgen-Walachei aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhundert. Földes L. (szerk.), Viehwirtschaft und Hirtenkultur. Budapest 1969. 345–356.

Gunda B., 1941.

- A Déli-Kárpátok román népi műveltségének balkáni kapcsolatáról. *Ethnographia* 52. 1941. 37–44.
- Gunda B.*, 1942.
Die Uransässigkeit des Rumänentums in Siebenbürgen im Lichte rumänischer Beweise. *Archivum Europea Centro-Orientalis*, VIII. Budapest–Leipzig 1942. 504–512.
- Gunda B.*, 1943.
Magyar hatás az erdélyi román népi műveltségre. Kolozsvár 1943.
- Gunda B.*, 1976.
Rumänische Wanderhirten in der Grossen Ungarischen Tiefebene. *Zeitschrift für Balkanologie*, 12. München 1976. 24–34.
- Gunda B.*, 1983a.
Cultural Ecology of Old Cultivated Plants in the Carpathian Area. *Ethnologia Europaea*, XIII, 2. Göttingen 1983. 145–179.
- Gunda B.*, 1983b.
Két nép vándorai. *Alföld*. 34. 10. sz. Debrecen 1983. 62–70.
- Gunda B.*, 1984.
A szatmári hagyományos népi műveltség etnogeográfiai helyzete. *Folklór és etnográfia* 16. Debrecen 1984. 35–137.
- Gunda B.*, 1986.
Beweglichkeit der Gebäude im karpatischen Kulturraum. – Tradition und Entfaltung. In memoriam Hanns Koren. Trautenfels 1986. 79–92.
- Gunda B.*, 1988a.
Wippentor im karpatischen Kulturraum. G. Wiegelmann-Festschrift, Münster 1988.
- Gunda B.*, 1988b.
A rostaforogató asszony. Budapest 1988. (Sajtó alatt)
- Kós K.*, 1979.
Eszköz, munka, néphagyomány. Bukarest 1979.
- Kubijovyc V., 1935.
Păstoritul în Maramureş. *Buletinul Societăţii Regale Române de Geografie*, III. 1934. Bucureşti 1935. 215–213.
- Megas G. A.*, 1976.
Die Ballade von der Arta-Brücke. Thessaloniki 1976.
- Mehedinţi S.*, 1941.
Was ist Siebenbürgen? Bukarest 1941.
- Morariu T.*, 1937.
Vieaţa pastorală în Munţii Rodnei. Bucureşti 1937.
- Moraru-Popa G.*, 1970.
Contribuţii la tipologia plugului românesc. *Revista de Etnografie şi Folclor*, 15. Bucureşti 1970. 143–155.
- Neamţu V.*, 1975.
La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIIIe siècle. Bucureşti 1975.
- Nistor F.*, 1977.
Poarta maramureşeană. Bucureşti 1977.
- Nistor F.*, 1981.
Iarna maramureşeană. Bucureşti 1981.
- Nopcsa F.*, 1925.
Albanien. Bauten, Trachten und Geräte Nordalbaniens. Berlin-Leipzig 1925.
- Paládi-Kovács A.*, 1979.
A magyar parasztság rétgazdálkodása. Budapest 1979.
- Pamfile T.*, 1913.
Agricultura la români. Bucureşti 1913.
- Papahagi T.*, 1928, 1930, 1934.
Images d'ethnographie Roumanie. I–III. Bucureşti 1928, 1930, 1934.
- Papatnida O.*, 1962.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Rácz István (szerk.): *Tanulmányok Erdély történetéből*. Debrecen, 1988.

Neagoe Basarab, Meșterul Manole și „vînzătorii de umbre”. *Revista de Folklor*, VII. București 1962. 68–78.

Péntek J. – Szabó A., 1981.

Az alakor (*Triticum monococcum* L.) Erdélyben. *Ethnographia* 92. 1981. 259–277.

Prichici C., 1979.

Haiducul Pinteazul în tradiția poporului nostru. București 1979.

Someșan L., 1941.

Alter und Entwicklung der rumänischen Landwirtschaft in Siebenbürgen. Budapest 1941.

Veress E., 1927.

Păstoritul ardelenilor în Moldova ș Țara Românească (până la 1821), București 1927.

Vuia R., 1937.

Le village Roumain de Transylvanie et du Banat. Extrait de *La Transylvanie*. București 1937.

Vuia R., 1980.

Studii de etnografie și folclor, II. București 1980.

Vulcănescu R., 1964.

Cartografierea etnografică a transumanței în Oltenia de vest. *Revista de Etnografia și Folclor*, IX. 1964. 17–31.

Weslowski E., 1912.

Das rumänische Bauernhaus in der Bukowina. *Zeitschrift für österreichische Volkskunde* XVIII. Wien 1912. Kny.

Zelenin D., 1927.

Russische (Ostslavische) Volkskunde. Berlin–Leipzig 1927.